

Liisa Schultz ja Petri Tapio

Kulutuskriittinen kohtuullisuus tarveteorioiden valossa

The sufficiency strategy of consumption in the light of need theories

There are many views about sustainable consumption. The sufficiency strategy questions the current volume and ongoing growth of consumption. The sufficiency strategy and particularly reduction of consumption have been criticized for hindering the satisfaction of our needs and thus resulting in decreased well-being. In this article, we examine the sufficiency strategy in the light of need theories. First, two prominent need theories, Maslow's need hierarchy and Max-Neef's need matrix, are presented and discussed. According to these theories, human beings have a wide variety of physical, psychological and social needs, all of which cannot be satisfied with commercial goods. We also discuss briefly the criticism commonly expressed against Maslow's need hierarchy. Second, we consider, from the perspective of sufficiency strategy, the implications of two analytical distinctions – the distinction between needs and wants as well as between needs and their satisfiers. We propose that a want relates to the satisfier of a need. Thus, when means and ends are confused also needs and wants become confused. It becomes clear that consumption is only one way to satisfy needs. We conclude that it is not inevitable that reducing consumption lowers well-being. When judging the environmental and well-being effects of reducing consumption one should also take into account what replaces consumption.

Keywords: sufficiency, consumption, need, want, well-being

Ekotehokkaista tuotteista kohtuulliseen kulutukseen

Viime vuosina on keskusteltu kestävän kulutuksen erilaisista tulkinnoista sekä laajemminkin talouskasvun ja ympäristönsuojelun suhteesta. Talouskasvun ajatellaan olevan yhtäältä ympäristöongelmien perussy materiaalisen tuotannon kasvattajana, toisaalta ympäristönsuojelun perusedellytys ympäristöinvestointien mahdollistajana. Kaksi erilaista vaihtoehtoa jatkuvalla kulutuksen ympäristövaikutusten kasvulle ovat ekotehokkuusstrategia (*efficiency strategy*) ja kohtuullisuusstrategia (*sufficiency strategy*) (Lamberton 2005; Alcott 2008). Ekotehokkuusajattelun keskiössä on mahdollisuus tuottaa ”enemmän vähemmästä”. Ekotehokkuusstrategiassa keskitytään paljon tuotantotapoihin ja tuotesuunnitteluun, joita varten on kehitetty erityisesti teknologisia ratkaisukeinoja. Kulutustapojen muutos sen sijaan tyypistyy lähinnä ongelmaksi siitä, miten kuluttajat saataisiin valitsemaan näitä ekotehokkaampia vaihtoehtoja. (Fuchs & Lorek 2005; Jackson 2005.) Nykyistä kasvuun perustuvaa kulutusyhteiskuntaa kriittisesti tarkasteleva kohtuullisuusstrategia peräänkuuluttaa puolestaan kulutustapojen laajempaa muutosta ja kulutuksen volyymin pienentämistä. Kasvukriittisiä näkemyksiä on eriasteisia: tuotanto- ja kulutusvolyymin kasvuvauhtia pitäisi hidastaa (Vehmas *et al.* 2003; Victor & Rosenbluth 2007), kasvu pitäisi pysäyttää (Daly 1996) tai kääntää laskuun (Georgescu-

Roegen 1977). On myös esitetty, ettei pitäisi ylittää talouden koosta bruttokansantuotteella mitattuna, vaan pitäisi katsoa suoraan hyvinvointi- ja ympäristövaikutuksia (van den Bergh 2009).

Doris Fuchs ja Sylvia Lorek (2005) nimittävät tehokkuusstrategiaa heikoksi ja kohtuullisuusstrategiaa vahvaksi tulkinnaksi kestävästä kulutuksesta. Edellinen on saanut 1990-luvulta lähtien paljon kannatusta ympäristöongelmien ratkaisussa ja yhteiskunnallisessa ympäristökeskustelussa, kun taas jälkimmäinen on jäänyt vähäisemmälle huomiolle (Fuchs & Lorek 2005; ks. myös Lintott 1998). Vaikka käsitettä kohtuullisuusstrategia näkee käytettävän, kyse lienee pikemminkin kohtuullisuudesta toimintaa suuntaavana ajatuskehiköna kuin täsmällisenä strategisena, ympäristöpoliittisena ohjelmalla. Tässä artikkelissa käytämme sanoja kohtuullisuus ja kohtuullisuusstrategia rinnakkain.

Ekotehokkuusajattelua on arvosteltu siitä, että se yksinkertaistaa kulutusproblematiikkaa liikaa ja jättää kulutuksen volyymin huomiotta (esim. Røpke 1999; Princen 2003; Fuchs & Lorek 2005; Jackson 2005). Yksi tärkeä argumentti ekotehokkuuden riittämättömyydestä ympäristöongelmien ratkaisukeinona perustuu niin sanottuun *rebound*-ilmiöön, joka tarkoittaa tehokkuudella aikaan saatujen parannusten menettämistä osittain tai kokonaan kasvun takia (Binswanger 2001; Jackson 2005). Kokonaisympäristövaikutus ei siis vähene yhtä paljon kuin ympäristövaikutus tuotetta kohden. Mathías Binswangerin mukaan *rebound*-ilmiön suuruus riippuu aina tuotteesta. Arvioihin vaikuttaa paljon sekin, mitä tekijöitä tarkasteluun sisällytetään. Esimerkiksi laskelmat, joissa on huomioitu ekotehokkuuden vaikutus vain yhden tuotteen kysyntään, ovat antaneet *rebound*-ilmiön suuruudeksi säästetyn energian suhteen 5–50 prosenttia. Jos kuitenkin tarkastellaan rakenteellisia vaikutuksia muiden tuotteiden kysyntään ja koko kansantalouteen, luvut saattavat olla paljon suurempia. (Binswanger 2001.)

Tarkastelumme kohteena on kohtuullisuusstrategia, jonka keskeisimmistä toteutuskeinoista yksi on kulutuksen vähentäminen. Käsittelemme kulutusta yhtenä ympäristömuutoksen aiheuttajana, jolloin kulutuksen vähentäminen näyttäytyy yhtenä ympäristönsuojelun keinona. Näin kulutuksen vähentämisessä olennaista ei ole taloudessa kiertävän rahan määrän muuttaminen vaan ympäristövaikutusten pienentäminen. Inge Røpken (1999) mukaan kulutus voidaan määrittellä tuotannon vastaparinä loppukulutukseksi, jolloin sillä tarkoitetaan tuotettujen hyödykkeiden ostamista ja käyt-

tämistä. Toinen vaihtoehto on määrittellä kulutus luonnonvarojen kulutukseksi. Tällöin kulutus käsittää loppukulutuksen lisäksi myös raaka-aineen otossa ja tuotteiden valmistusprosesseissa syntyvät ympäristövaikutukset. Käytämme näistä jälkimmäistä määritelmää.

Kohtuullisuusstrategiaa on kritisoitu sosiaalisesta näkökulmasta – kulutuksen volyymin pienentäminen vähentäisi samalla hyvinvointia ja onnellisuutta (ks. esim. Røpke 1999; Jackson 2005; Alcott 2008; Lorek 2009: 14). Tällainen näkemys samaistaa kulutuksen ja hyvinvoinnin (Jackson 2005; Jackson *et al.* 2004). Siinä kulutukselle ei nähdä vaihtoehtoja, jos hyvinvointia halutaan ylläpitää. Samalla vihjataan, että vain rahassa hinnoitellut ja markkinoilla vaihdetut hyödykkeet olisivat hyvinvoinnin kannalta merkityksellisiä, mikä ei tietenkään ole totta (van den Bergh 2009). Monissa onnellisuustutkimuksissa onkin todettu, että länsimaissa koettu onnellisuus tai hyvinvointi ei ole enää viime vuosikymmenien aikana noussut talouskasvusta huolimatta (ks. Jackson & Marks 1999; Jackson 2005; van den Bergh 2009). Kohtuullisuusstrategian kannattajien mukaan kulutuksen kasvu länsimaissa tuo mukanaan myös sosiaalisia ongelmia, jolloin tuloksena voi olla jopa hyvinvoinnin väheneminen. Kohtuullisuusstrategia perustuu siis toisenlaiseen hyvinvointinäkemukseen, jossa keskeistä on tehdä ero talouskasvun ja hyvinvoinnin välille. Kohtuullisuusstrategian tavoitteena ei ole talouskasvu, mutta se ei suinkaan samalla hylkää hyvinvoinnin tavoittelua. Päinvastoin kohtuullisuuden puolestapuhujat huomauttavat, että kulutuksen vähentämisen tuloksena voi olla jopa hyvinvoinnin lisääntyminen, mikäli samalla vähennetään kasvun mukanaan tuomia ongelmia. (Jackson *et al.* 2004; Jackson 2005.)

Kohtuullisuusstrategian tavoitteena on siis paitsi ympäristövaikutusten vähentäminen myös hyvinvoinnin säilyttäminen tai lisääminen. Strategian sisällön kannalta olennaista olisi määrittellä hyvinvointi tarkemmin. Tarkastellessamme kohtuullisuusstrategiaa käytämme tässä artikkelissa tarvelähtöistä hyvinvoinnin määritelmää. Hyvinvointi voidaan määrittellä tarpeiden tyydyttämiseksi tai mahdollisuudeksi tyydyttää tarpeensa (esim. Jackson & Marks 1999; Jackson *et al.* 2004; McGregor *et al.* 2009). Steve Doddsin (1997) katsauksen mukaan hyvinvoinnin voi nähdä myös mielentilana, maailman tilana tai yksilön mahdollisuutena pyrkiä tavoitteisiinsa. Hänen mukaansa tarvelähtöinen hyvinvoinnin määritelmä on kuitenkin kestävä kehityksen kannalta hedelmällisin, sillä se tarjoaa näkökulman sekä rikkaiden että köyhien

hyvinvoinnin tarkasteluun kuitenkin sortumatta konsumerismiin ja tavarafetisismiin. Se irtautuu näkemyksestä, että talouskasvu toisi varauksetta hyvinvointia. Doddsin mukaan tarvelähtöisessä hyvinvointikäsitetyksessä on mukana sama eronteko, joka on keskeinen myös kohtuullisuusstrategiassa.

Edellä esitetty hyvinvoinnin määritelmä on epämääräinen niin kauan, kun itse tarpeita ei ole määritelty ja eritelty. Samalla myös kohtuullisuusstrategian sisältö jää epämääräiseksi. Artikkelimme valottaakin kohtuullisuusstrategiaa tarveteorioiden avulla. Tarkastelemme ensin tarpeen käsitettä ja luomme katsauksen kahteen keskeiseen tarveteoriaan, Abraham Maslowin tarvehierarkiaan ja Manfred Max-Neefin tarvematriisiin. Sivuumme myös Maslowin tarvehierarkiaa kohtaan esitettyä kritiikkiä. Koska halun ja tarpeen käsitteet ovat lähellä toisiaan, pohdimme myös lyhyesti näiden kahden käsitteen välistä suhdetta. Olemme jakaneet tutkimusongelman seuraaviin tutkimuskysymyksiin, joista jokaista tarkastellaan omassa luvussa: Millaisina Maslowin ja Max-Neefin tarveteoriat kuvaavat ihmisen tarpeet? Jos tarpeet ja halut erotetaan toisistaan, mitä se merkitsee kohtuullisuusstrategian kannalta? Mitä seuraa, jos tarpeet ja niiden tyydytyskeinot erotetaan käsitteellisesti toisistaan? Lopuksi pohdimme, miten erilaiset kulutushyödykkeet ja kulutus kokonaisuudessaan tyydyttävät tarpeitamme.

Tarveteoriat

Yleistä tarveteorioista

Tarpeiden luonnetta ovat pohtineet esimerkiksi psykologi Abraham Maslow, ympäristö- ja hyvinvointitaloustieteilijät Manfred Max-Neef ja Amartya Sen, filosofi Martha Nussbaum, lääketieteen etiikan tutkija Len Doyal, sosiaalipolitiikan tutkija Ian Gough sekä kehitystaloustieteilijä Des Gasper. Maslow oli tarvetutkimuksen edelläkävijä, ja hänen ajatuksensa ovat vaikuttaneet paljon myöhempiin tarvetutkimukseen, mutta muuten tarveteoriat eivät muodosta mitään yhtenäistä tieteenalaa tai kumuloituvaa tutkimustraditiota, jossa uusia käsityksiä rakennettaisiin vanhojen pohjalta. Seuraavaksi esittelemme piirteitä, jotka ovat useille tarveteorioille yhteisiä. Yleisin tarveteorioissa käytetty tarpeen määritelmä on, että tarpeen tyydyttämättä jättäminen johtaa yksilölle vahingollisiin seurauksiin, kuten henkiseen tai fyysiseen kärsimykseen, patologiseen käyttäytymiseen tai jopa kuolemaan (McGregor *et al.* 2009). Tarpeilla on täten yhteys hyvinvointiin.

Georg Henrik von Wright (1989: 153) tarkastelee tarpeen tyydyttämisen seurauksia minimin käsitteen avulla. Minimirajalla pysymme juuri hengissä. Varsinainen hyvinvointi ja elämänlaatu (von Wrightin sanoin ”*kukoistus*”) edellyttävät minimirajan ylittämistä. Tyydytyksen optimaalalueella on kuitenkin ylärajansa, jonka ylittäminen saattaa olla vahingollista (Leiss 1978: 78; Maslow 1987: 39–40; Dodds 1997; Sirgy & Wu 2009). Näin kulutuksen vähentämisen voi nähdä itsemme rajoittamisen sijaan omien rajojemme mukaan elämisenä. Tällainen näkemys on myös kohtuullisuusstrategiassa keskeinen: sekä liian vähäinen että liiallinen tarpeiden tyydyttäminen on haitallista. Kohtuullisuuden ylä- ja alarajoja ei kuitenkaan ole välttämättä helppo tunnistaa. Von Wrightin (1989: 160) mukaan kylläisyyden tunne on merkki yksilön intuitiivisesta kyvystä tunnistaa tyydytyksen yläraja. Hän tosin katsoo, että kyky koskee lähinnä fysiologisia tarpeita. Toisaalta jos tämä pitäisi paikkansa, esimerkiksi ylensyönnistä johtuvia ylipaino-ongelmia ei olisi. Laajemmin kulutusta tarkastellen kyvyn voimakkuus ja erehtymättömyys voidaan vahvasti kyseenalaistaa. Esimerkiksi lelujen, viihde-elektroniikan, autojen ja etelänmatkojen kulutuksessa kulutuksen kasvu näyttää pikemminkin luovan jatkuvasti uusia ”tarpeita” ja tuotteita, joita ilman ihminen ei koe voivansa elää ihmisarvoista elämää. Kohtuullisuuden määrittelemisen ja tunnistamisen ovatkin kohtuullisuusstrategian suurimpia haasteita.

Tarveteoriat pyrkivät löytämään universaaleja, kaikille ihmisille yhteisiä tarpeita, joskin osa niistä käsittelee myös kulttuurin ja sosialisoinnin vaikutusta yksilön kokemuksiin tarpeisiin (Jackson *et al.* 2004; McGregor *et al.* 2009). Tarveteorioille yhteistä näyttäisi olevan, että tarvetta ei nähdä ainoastaan negatiivisena asiana, kuten puutteena tai pakottavana tekijänä. Tarpeet nähdään myös sisäisen motivaation lähteenä, ihmisiä liikuttavana voimana (esim. Maslow 1987: 16–17; Max-Neef 1992; McGregor *et al.* 2009). Tarpeiden voi siis ajatella osaltaan kannustavan ihmisiä kohtelevaan hyvin niin itseään kuin toisiaankin. Maslowin (1987: 5–6) mukaan tarpeet ilmentävät perimmäisiä inhimillisiä päämääriä. Tällainen myönteisempi näkemys tarpeista voisi osaltaan hälventää kohtuullistamiseen usein liitettyä uhrautumisen tai asketismin ajatusta. Von Wright (1989: 151–154) kirjoittaa, että tarpeiden ja päämäärien välillä on yhteys: tarpeiden taustalta löytyvät esimerkiksi elämän säilyttämisen ja hyvinvoinnin päämäärät. Hänen mukaansa tarpeet liittyvät myös arvoihin, sillä yleensä asioita ei tarvita ”muuten vain”, vaan aina jotakin tarkoitusta varten.

Tarveteorioille yhteistä on, etteivät ne käsittele pelkästään perustarpeita eli fysiologisia ja materiaalisia tarpeita, joiden tyydyttäminen on hengissä pysymisen ensimmäinen ehto. Näitä ovat siis esimerkiksi riittävä ravinto, vesi ja suoja. Teoriat käsittävät laajemman kirjon inhimillisiä tarpeita: mukana on esimerkiksi turvallisuus, vapaus sekä erilaisia psykologisia ja sosiaalisia tarpeita. Näihin muihin kuin perustarpeisiin viitataan toisinaan myös ilmaisulla immateriaaliset tarpeet. Tim Jackson ja Nic Marks (1999) huomauttavat kuitenkin, että materiaalisten ja immateriaalisten tarpeiden erona on oikeastaan tarpeiden tyydyttäjien (im)materiaalisuus. William Leiss (1978: 65) kritisoi monia tarveteorioita siitä, että pelkkä fysiologisten ja sosiaalisten tarpeiden luettelo kertoo vain ylipäänsä sosiaalisten eläinten eikä nimenomaan *ihmisen* tarpeista. Kritiikki vaikuttaa liioitellulta, sillä monissa tarveteorioissa on otettu huomioon muutkin kuin fysiologiset ja sosiaaliset tarpeet. Teorioissa on laaja tarvekäsitys ja niissä ihminen nähdään psyykkis-fyysis-sosiaalisena kokonaisuutena (McGregor *et al.* 2009). Esimerkiksi Maslow (1987: 4, 57) nimittää myös psyykkisiä ja sosiaalisia tarpeita *perustarpeiksi* korostaakseen immateriaalisten tarpeiden tärkeyttä ihmisen hyvinvoinnille. Leissin kommentti nostaa kuitenkin esiin sen tosiasian, että tarveluokittelujen taustalla on aina jokin ihmiskuva. Tarpeita eriteltäessä pohjimmiltaan vastataan kysymykseen, mitä ihmisyyttä edellyttää, mitä on olla ihminen. Millaiselle ihmiskuvalle kulutuksen kohtuullisuusstrategia perustuu?

Monissa tarpeita koskevissa teorioissa on esitetty jonkinlainen lista ihmisen universaaleista tarpeista. Listattujen tarpeiden määrä vaihtelee lähteestä riippuen kahdesta useaan kymmeneen (Maslow 1987: 7–8; Jackson *et al.* 2004; McGregor *et al.* 2009), eikä kahta samanlaista listaa löydy. Maslowin mukaan tarpeiden yksityiskohtainen luetteloiminen on epätarkoituksenmukaista kattavan tarveteorian kannalta. Mitä yksityiskohtaisempi tarkastelutaso valitaan, sitä pidempi luettelo saadaan. Voidaan puhua esimerkiksi perustarpeista tai hyvin spesifillä tasolla vaikkapa välttämättömistä aminohapoista. Atomistinen luettelointi tuskin lisää ymmärrystämme tarpeiden yleisestä luonteesta, ja se jättää huomiotta myös tarpeiden päällekkäisyyden ja vuorovaikutuksen. Maslow toteaa myös, että usein erilaisissa tarveluetteloissa on sekaisin eri tarkastelutasoja: esimerkiksi fysiologiset tarpeet on jaettu moniin eri luokkiin, mutta sosiaaliset tarpeet on niputettu yhdeksi luokaksi. (Maslow 1987: 7–8.)

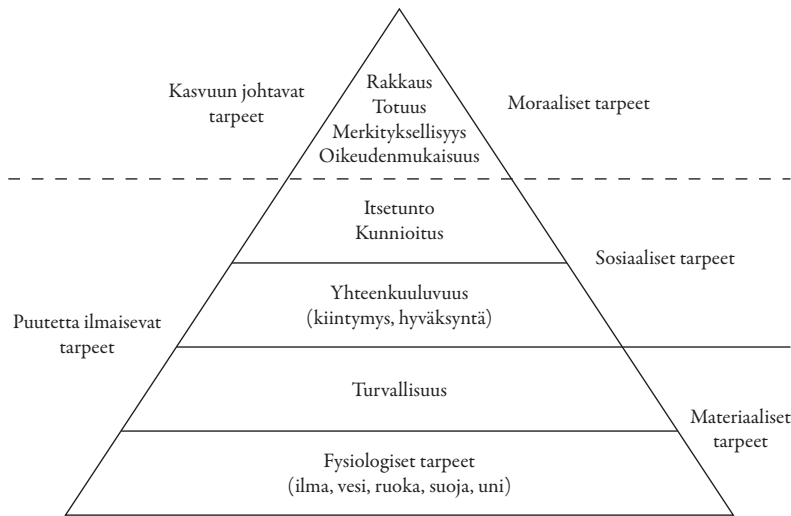
Nämä Maslowin huomiot ovat aiheellisia. Seuraavassa keskitytäänkin kahteen keskeiseen tarveteoriaan, Maslowin tarvehierarkiaan ja Max-Neefin tarvematriisiin, jotka käsittelevät tarpeita kattavasti yleisellä tasolla ja jotka pohtivat myös tarpeiden keskinäisiä suhteita. Heidän teoriansa kattavat laajasti elämän eri ulottuvuuksia. Viimeaikaisessa kulutuksen kohtuullisuusstrategiaa painottavassa keskustelussa kulutustutkijat kuten Tim Jackson kollegoineen ovat palanneet näiden klassikoiden äärelle.

Maslowin ja Max-Neefin tarveteorioiden suurin ero on tarpeiden keskinäisissä suhteissa: Maslow on järjestänyt tarpeensa hierarkiaksi, kun taas Max-Neef korostaa kaikkien tarpeiden samanarvoisuutta. Sen sijaan tapa, jolla tarpeet ja niiden tyydytyskeinot on erotettu toisistaan, on näissä teorioissa samankaltainen. Maslow puhuu psykologina myös paljon tarpeiden tiedostamisesta, kun taas Max-Neef on tuonut oman lisänsä jakamalla tyydyttäjät eri luokkiin niiden mahdollisen vaikutuksen mukaan.

Maslowin tarvehierarkia

Abraham Maslowin (1987: 16–22) teoriassa ovat mukana fysiologiset tarpeet, turvallisuus (*security needs*), yhteenkuuluvuus ja rakkaus (*belongingness and love needs*), itsetunto ja kunnioitus (*esteem needs*) sekä itsetoteutus (*self-actualization needs*), lueltuna alhaalta ylös tarvehierarkiassa (kuva 1). Lisäksi Maslow mainitsee myös kognitiiviset ja esteettiset tarpeet, muttei sisällytä niitä hierarkiaan, vaan jättää ne sen rinnalle (Maslow 1987: 23–26). Perusajatuksena Maslowin teoriassa on, että alempana hierarkiassa oleva tarve on ylempää hallitsevampi. Jos siis kaksi eri tason tarvetta on tyydyttämättä, yksilö pyrkii tyydyttämään alemman tarpeen. Tarpeiden keskinäisen vuorovaikutuksen kannalta siis sekä puute että tyydyttyneisyys ovat olennaisia. (Maslow 1987: 16.)

Maslow ei itse havainnollistanut tarvehierarkiaansa kuvioilla. Siksi hierarkiaa havainnollistavia kuvia ei tule pitää Maslowin kirjoitusten visuaalisina kopioina vaan erilaisina tulkintoina Maslowin kirjoituksista. Tyypillisesti Maslowin tarvehierarkia esitetään kolmion muodossa, kuten kuvassa 1. Tämä antaa mielikuvan alempien tarpeiden hallitsevuudesta. Voisi kuitenkin ajatella, että länsimaisessa kulutuskulttuurissa suurin osa ajastamme ja vaivastamme ei mene fysiologisten tarpeiden vaan esimerkiksi itsetunnon ja itsetoteutuksen tarpeiden tyydyttämiseen. Kolmion sisällön voisi siis resurssien- ja ajankäytön näkökulmasta esittää myös

Kuva 1. Jacksonin ja Marks'n (1999) käsitys Maslowin tarvehierarkiasta¹.
Figure 1. Jackson and Marks' (1999) view of the maslowian hierarchy of needs.

päinvastaisessa järjestyksessä, jolloin leveimmässä palkissa olisi itsetoteutus ja kapeimmassa fysiologiset tarpeet ja turvallisuus. Hierarkiaa voisi havainnollistaa myös muilla muodoilla, kuten neliöllä tai suorakulmiolla. Tällöin jokainen tarve kattaisi yhtä suuren osuuden kuviosta.

Vaikka Maslow erittelee tarpeita ja jakaa ne luokkiin, hän korostaa, että tarpeet eivät ole täysin erotettavissa toisistaan. Tarpeet ovat päällekkäisiä, dynaamisia ja jatkuvassa vuorovaikutuksessa (Maslow 1987: 6–8). Maslow korostaa, että alemman tarpeen ei tarvitse olla tyydytetty täysin, ennen kuin ylempi tarve alkaa ohjata yksilöä. Sen sijaan ylempi tarve tulee sitä hallitsevammaksi, mitä paremmin alempi tarve on tyydytetty. Hän epäilee, että poikkeustilanteita lukuun ottamatta (esim. nälänhätä tai sota) kaikki yksilön perustarpeet lienevät jossain määrin tyydytetty, mutta myös jossain määrin tyydyttämättä. (Maslow 1987: 27–28.) Maslow kuljettaakin koko ajan mukana sekä tyydytystä että tyydyttämättömyyttä, sekä puutetta että potentiaalia. Itse asiassa Maslow (1987: 33–34) pohtii myös mahdollisuutta, että täydellinen tyydytys olisi haitallista yksilölle. Se saattaa johtaa tylsistymiseen tai jopa patologioihin, sillä tarpeiden tyydytys ei itsessään ratkaise esimerkiksi kysymyksiä identiteetistä, arvoista tai elämän tarkoituksesta (Maslow 1987: 39–40). Täydellinen tarpeiden tyydytys ei liene kohtuullisuusstrategiaakaan tarkoituksenmukainen tavoite.

Maslowin tarvehierarkiaa on kritisoitu siitä, ettei se pidä aina paikkaansa, ei edes ääritilanteissa. Ihminen saattaa esimerkiksi valita mieluummin nälkäkuoleman kuin turvautua kannibalismiin

(Jackson *et al.* 2004, ks. myös Campbell 1998). Maslow (1987: 26–27, 32) ei kuitenkaan itsekään pidä hierarkiaansa aukottomana vaan luettelee siihen poikkeuksia. Hän myös toteaa, että tarpeiden lisäksi ihmistä motivoivat muutkin seikat, kuten arvot ja yhteisön tai yhteiskunnan odotukset. On siis huomattava, että tarvenäkökulma on vain yksi monista näkökulmista kohtuullisuusstrategiaan ja että sitä tulisi täydentää muilla (esim. arvonäkökulma ja rahataloudellinen näkökulma).

Maslowin (1987: 56–57) mukaan kaikki tarpeet – myös korkeammat – ovat vaistomaisia ja niillä on biologinen tausta, vaikka hän myöntääkin, että kulttuuri vaikuttaa erityisesti korkeisiin tarpeisiin. Hän kritisoi ajatusta, että fysiologiset tarpeet olisivat tyypiesimerkki tarpeesta. Maslowin mukaan ne ovat vain yksi tarveluokka, jolla on omat erityispiirteensä, kuten somaattisuus ja selvä ruumiillinen paikannettavuus. Maslowin holistisen ajattelutavan mukaan tarpeet ovat viime kädessä kuitenkin koko yksilön tarpeita: esimerkiksi nälkä ei ole vain yksilön vatsan tarve, vaan se vaikuttaa yksilön havainnointiin, käyttäytymiseen, tavoitteisiin ja unelmiin. (Maslow 1987: 3–4, 59.) Esimerkiksi nälkäisenä kuluttajalla on suurempi kynnys vaihtaa ruokakauppaa siksi, että luomutuotteet sattuvat olemaan lopussa. Maslowin mukaan ylempät tarpeet toimivat jopa parempina tyypiesimerkkeinä tarpeista, sillä mielämme ne helpommin kokonaisvaltaisiksi. Toisaalta korkeammat tarpeet on vaikeampi tunnistaa, ja ne ovat siten helpommin sekoitettavissa muihin tarpeisiin. (Maslow 1987: 4, 57.) Tämä tuottaa haasteita myös kohtuullisuusstrategian toteuttamiseen.

Max-Neefin tarvematriisi

Manfred Max-Neef (1992; Max-Neef *et al.* 1986) ei ole asettanut tarpeita hierarkiaksi. Hänen mukaansa kaikki tarpeet ovat yhtä akuutteja ja muodostavat vuorovaikutteisen systeemin. Kuitenkin jos jokin tarve on niin pahasti tyydyttämättä, että se alittaa tietyn kynnyksen, tarpeesta tulee hallitseva. Tämä pätee erityisesti tarpeisiin, joiden tyydyttämättömyys johtaa nopeasti kuolemaan. Hierarkisuuden sijaan tarpeille on Max-Neefin teoriassa tyypillistä samanaikaisuus, täydentävyys ja osittainen korvaavuus (*trade-off*).

Max-Neef on jakanut tarpeet kahteen kategoriaan ja ristiintaulukoinut ne. Eksistentiaaliseen tarvekategoriaan kuuluvat oleminen, käsilläolo², tekeminen ja vuorovaikutus (*being, having, doing, interacting*). Aksiologiseen kategoriaan kuuluu yhdeksän eri tarvetta: elämän ylläpito, suoja, hellyys ja kiintymys, ymmärtäminen, osallistuminen, joutilaisuus, luominen, identiteetti ja vapaus (*subsistence, protection, affection, understanding, participation, leisure, creation, identity, freedom*). Näin muodostuu 36:n (4×9) ruudun matriisi, jonka jokainen ruutu vastaa yhtä ihmisen tarvetta (taulukko 1).

Vaikka Maslow ja Max-Neef ovat jakaneet ja nimenneet ihmisen tarpeet eri tavoin, heidän käsityksensä siitä, millaisia tarpeita ihmisellä on, ovat hyvin samanlaiset. Esimerkiksi Max-Neefin vapaa-aika, luominen ja identiteetti vastaavat jotakuinkin Maslowin itsetoteutuksen tarvetta. Ainoa selkeä ero on, että Maslow (1987: 21–22) ei pidä vapaudentarvetta universaalina. Molempien teoriat käsittävät kuitenkin laajan skaalan eri tarpeita. Max-Neef korostaa tässä yhteydessä, että laaja näkökulma ihmisen tarpeisiin avaa mahdollisuuden määritellä köyhyys uudestaan. Rahan puutteeksi määritellyn yhden köyhyyden sijaan Max-Neef haluaisi puhuttavan *köyhyyksistä*, joita erilaisten tarpeiden tyydyttämättömyys aiheuttaa. (Max-Neef 1992.) Näin myös kulutusorientoituneiden, rahallisesti rikkaiden länsimaisten ihmisten voidaan nähdä kärsivän köyhyydestä joidenkin tarpeiden suhteen. Kohutuullisuusstrategian kannalta hedelmällistä voisi olla tunnistaa ja lievittää näitä köyhyyksiä. Sen sijaan, että keräämme aina vain enemmän rikkauksia muutamalla elämänalueella, voisimme jakaa resursseja tasaisemmin eri tarpeiden suhteen. Tasapainoon pyrkiminen voisi olla yksi kohutuullisuusstrategian keskeinen elementti (ks. Sirgy & Wu 2009).

Tarve ja halu

Tarpeen ja halun erottaminen tai yhdistäminen

Tarvekirjallisuutta lukiessa törmää väistämättä halun käsitteeseen. Toisinaan tarpeesta ja halusta puhutaan synonyymeina tai rinnakkaiskäsitteinä, toisinaan taas vastakohtina. Käsitteiden käytön kirjo tulee esille myös lähdekirjallisuudessa, jossa usein sekä tarpeisiin että haluihin viitataan sanalla tarve – sanan määre vain muuttuu. Esimerkkejä lähdekirjallisuudessa (von Wright 1989: 154–161; Campbell 1998: 239–240; Jackson & Marks 1999: 426; Røpke 1999: 407; Jackson 2005: 24; McGregor 2009: 135, 138) löytämistämme ilmauksista, joiden tulkitsemme viittaavan haluun, ovat suhteellinen, epätodellinen, keinotekoinen, satunnainen, luotu tai väärä tarve. Vastaavasti varsinaisiin tarpeisiin on viitattu ilmauksilla absoluuttinen, todellinen, välttämätön, synnynnäinen tai oikea tarve. Käytettiin tarpeen vastaparista mitä sanaa tahansa, eri kirjoittajat ovat kuvailleet sitä hyvin samalla tavalla. Silmiinpistävää on, että tämä kuvaus muistuttaa suuresti tapaa, jolla haluja kuvailaan. Koska tarpeen käsite sinänsä viittaa johonkin tarpeelliseen, välttämättömään ja todelliseen, käsitteen vesittäminen vastakkaisia ominaisuuksia sisältävällä määreellä pikemminkin sekoittaa kuin selventää. Tässä artikkelissa käytämme siis käsitettä halu, jolla on myös vahva kyltymättömyyteen liittyvä konnotaatio.

Ekotehokkuus- ja kohtuullisuusstrategia suhtautuvat eri tavoin tarpeen ja halun väliseen suhteeseen. Doris Fuchsin ja Sylvia Lorekin (2005) sekä Geoffrey Lambertonin (2005) mukaan kestävän kulutuksen heikko tulkinta ei kyseenalaista nykyistä taloudellisen ajattelun valtavirtaa. Tim Jacksonin (2005; Jackson *et al.* 2004) mukaan usklassisessa taloustieteessä on keskitytty markkinoilla ilmaistaviin yksilöllisiin preferensseihin pohtimatta, ovatko ne tarpeiden vai halujen motiivoimia. Hän väittääkin, että taloustieteessä käytetään sanoja halu, tarve ja preferenssi lähes synonyymeina. Lisäksi Jacksonin mukaan taloustieteen valtavirrassa ajatellaan, että halut ovat rajattomat ja resurssit rajalliset. Tässä huomiossa piilee myös silta tehokkuus- ja kohtuullisuusstrategian välille – kummassakin säästäväisyys nähdään taloudellisena hyveenä (ks. esim. Väyrynen 2009). Kohutuullisuusstrategiassa halun ja tarpeen erottaminen sen sijaan on keskeistä. Kulutuksen vähentäminen aloitetaan luonnollisesti sellaisesta kulutuksesta, joka ei tähtää tarpeiden tyydyttämiseen (Røpke 1999; Jackson *et al.* 2004; Jackson 2005). Koh-

Taulukko 1. Max-Neefin tarvematriisi Max-Neefia (1992, Max-Neef et al. 1986) mukailleen³.
 Table 1. Slightly modified Max-Neef's (1992, Max-Neef et al. 1986) matrix of needs.

Tarpeiden aksio- logiset kategoriat	Tarpeiden eksistentiaaliset kategoriat			
	Oleminen	Käsiläolo	Tekeminen	Vuorovaikutus
Olemissaolo	fyysinen ja henkinen terveys, tasapaino, huumorintaju, sopeutumiskyky	ravinto, suoja, työ	ravita, lisääntyä, levätä, tehdä työtä	elinympäristö, sosiaalinen ympäristö
Turvallisuus	huolenpito, sopeutumiskyky, autonomia, tasapaino, solidaarisuus	vakuutusjärjestelmät, säästöt, sosiaalinen turvallisuus, terveydenhuoltojärjestelmä, oikeudet, perhe, työ	tehdä yhteistyötä, ehkäistä, suunnitella, huolehtia, parantaa, auttaa	elinympäristö, sosiaalinen ympäristö, asumus
Kiintymys	itsetunto, solidaarisuus, kunnioitus, suvaitsevuus, anteliaisuus, vastaanottavaisuus, intohimo, päättäväisyys, aistillisuus, huumorintaju	ystävyyden, perhe, kumppanuus, kotieläimet, kasvit, puutarha, luontosuhde	rakastella, hyvällä, ilmaista tunteita, jakaa, huolehtia, sivistää, arvostaa	yksityisyys, läheisyys, koti, kohtaamistilat
Ymmärrys	kriittinen omatunto, vastaanottavaisuus, uteliaisuus, hämmästyminen, kurinalaisuus, intuitio, rationaalisuus	kirjallisuus, opettajat, metodi, koulutuspolitiikka, viestintäperiaatteet	tutkia, opiskella, kokeilla, kasvattaa, analysoida, mietiskellä, tulkita	kasvatusympäristö: koulut, yliopistot, akatemit, ryhmät, yhteisöt, perhe
Osallistuminen	sopeutumiskyky, vastaanottavaisuus, solidaarisuus, alttiut toimia, päättäväisyys, omistautuminen, kunnioitus, intohimo, huumorintaju	oikeudet, vastuut, velvollisuudet, etuoikeudet, työ	liittyä jäseneksi, olla yhteistyössä, ehdottaa, jakaa, olla eri mieltä, totella, vuorovaikuttaa, päästä yhteisymmärrykseen, ilmaista mielipiteitä	osallistuvan vuorovaikutuksen puitteet: puolueet, yhdistykset, kirkot, yhteisöt, naapurustot, perhe
Joutilaisuus	uteliaisuus, vastaanottavaisuus, mielikuvitus, riehakkuus, huumorintaju, rauha, aistillisuus	leikit ja pelit, kerhot, näytökset, puolueet, mielenrauha	haaveilla, mietiskellä, nähdä uneksia, muistella, antaa mielikuvituksen valta, muistaa, rentoutua, pitää hauskaa, pelata.	yksityisyys, viihtyisyys, kohtaamistilat, vapaa-aika, lähiympäristö, maisemat
Luovuus	intohimo, päättäväisyys, intuitio, mielikuvitus, rohkeus, rationaalisuus, autonomia, kekseliäisyys, uteliaisuus	kyvyt, taidot, metodi, työ	tehdä työtä, keksiä, rakentaa, suunnitella, sommitella, tulkita	tuotantoympäristö ja palautejärjestelmä: työpajat, kulttuuriset ryhmät, yleisöt, ilmaisutilat, ajallinen vapaus
Identiteetti	kuulumisen ja hyväksytyksi tulemisen tunne, johdonmukaisuus, erottuminen, itsetunto, itsevarmuus	symbolit, kieli, uskonnot, tottumukset ja tavat, viiteryhvät, seksuaalisuus, arvot, normit, historia, työ	sitoutua, sopeutua, kohdata, päättää, oppia tuntemaan ja tunnistaa itsensä, toteuttaa itseään, kasvaa	sosiaaliset rytmit, arkipäivän ympäristö, kysymisvaiheet, ympäristö johon kuuluu
Vapaus	autonomia, itsetunto, päättäväisyys, intohimo, itsevarmuus, avoimuus, rohkeus, kapina(mieli), suvaitsevaisuus	yhtäläiset oikeudet	olla eri mieltä, valita, erottaa, riskerata, olla tietoisempi, sitoutua, olla tottelematta	ajan ja paikan muovailtavuus

tuullisuuden kannalta keskeinen kysymys on siis, mihin tarpeiden ja halujen raja vedetään.

Jacksonin lisäksi Colin Campbell (1998) ja Allister McGregor (2009) ovat käsitelleet tarpeen ja halun eroa eksplisiittisesti. Useimmiten he antavat halulle täysin vastakohtaisia määreitä kuin tarpeelle, mikä korostaa näiden eroa. Tarve on tietysti määritelmällisesti tarpeellinen tai välttämätön. Kun halu nähdään tarpeen vastakohtana, sitä pidetään turhana (Campbell 1998). Tarpeen määritelmä perustuu siihen, että sen tyydyttymättömyys johtaa yksilölle vahingollisiin seurauksiin, mutta halun tyydyttymättömyys ei ole yksilölle yhtä kohtalokasta. Erich Fromm (1978: 4) esittää, että halun tyydytys on hetkellinen, mutta tarpeen tyydytys johtaa inhimilliseen kasvuun. Tarpeiden ajatellaan olevan universaaleja, halut ovat kulttuurisidonnaisia tai yksilöllisiä (Campbell 1998; Jackson *et al.* 2004; Jackson 2005). Halut käsitetään rajattomiksi ja tarpeet rajallisiksi. Yhtymäkohdat kohtuullisuusstrategiaan ovat ilmeiset.

Campbell (1998) on käsitellyt tarpeen ja halun eroavaisuuksia laajimmin. Hän on lähestynyt aihetta halun ja tarpeen retoriikkojen kautta. Nämä ovat eräänlaisia kulttuurisia diskursseja, joiden avulla kuluttajat oikeuttavat ja perustelevat ostopäätöksiään. Campbell analysoi näiden kahden retoriikan eroja ja samalla sitä, kuinka ymmärrämme tarpeen ja halun. Campbellin mukaan tarveretoriikka sisältää pyrkimyksen olemassaolon uusintamiseen ja elämän ylläpitoon. Haluretoriikalle tyypillistä on, ettei siinä oikeastaan edes pyritä erottelemaan tarvetta ja halua, sillä molempien tyydytys saa aikaan mielihyvän tunteen. Kuluttaja, joka pyrkii tyydyttämään tarpeitaan, etsii hyödyllisiä tuotteita. Haluretoriikkaan nojaava kuluttaja puolestaan kiinnittää huomionsa tuotteen antamien kokemusten miellyttävyyteen. Näin tarveretoriikassa tuotteen arviointikriteerit ovat ainakin näennäisesti objektiivisempia ja haluretoriikassa subjektiivisempia.

Campbellin mukaan tarveretoriikassa kulutus on lähinnä vanhan tuotteen korvaamista uudella samankaltaisella silloin, kun vanha on jostakin syystä tullut käyttökelvottomaksi (esim. mennyt rikki tai kadonnut). Samalla kulutuksen lisäämiseen suhtaudutaan kielteisesti, kun hylätään kulutuksen kasvun oikeuttajana toimiva ajatus rajattomista haluista. Haluretoriikassa kulutus on uusien, erilaisten tuotteiden hankkimista ja kulutuksen lisäämisen katsotaan parantavan elämänlaatua. Tarveretoriikasta löytyykin monia kohtuullisuusstrategialle tyypillisiä ajatuksia, kun taas halun retoriikka sisältää paljon tuttuja aineksia länsimaisesta

kulutuskulttuurista. Kärjistäen voi sanoa, että haluretoriikka puhuttelee tunteita ja tarveretoriikka arvoja tai weberiläisittäin päämäärarationalisuutta (*Wertrationalität*). Kestävän kulutuksen tehokkuusstrategia puolestaan puhuttelee välineellistä rationaalisuutta (*Zweckrationalität*), jossa toiminnan päämääriä ei kyseenalaisteta (vrt. von Wright 1986).

Agnes Hellerin (1980) ja Campbellin (1998) mukaan tarpeen ja halun erottaminen on ideologinen ja moralistinen teko. Siinä on kyse tietyn elämäntavan suosimisesta toisten elämäntapojen kustannuksella. Toisaalta länsimaisen kulutuskulttuurin voidaan nähdä edustavan elämäntapaa, jossa tarvetta ja halua ei eroteta toisistaan. Eikö erottamatta jättäminenkin ole tietyn elämäntavan suosimista ja siten ideologinen teko? Kohtuullisuus on siis ideologinen vaihtoehto yhtä ideologiselle valtakulttuurille. Huomionarvoista on myös, että niin Campbellin kuin Hellerinkin kirjoituksista puuttuu ympäristönäkökulma. Erityisesti Campbell jättää kokonaan huomiotta jatkuvan kulutuksen kasvattamisen haittavaikutukset. Heller sen sijaan toteaa, että eettisestä näkökulmasta tarpeet voi luokitella hyviin ja pahoihin. Pahoja tarpeita ovat ne, joiden tyydyttäminen estää toisten ihmisten tarpeiden tyydytystä asettamalla toiset ihmiset välineen asemaan. Tätä näkökulmaa voisi laajentaa ekologis-eettiseksi, jolloin otetaan huomioon, että ympäristöongelmien kautta jotkin tarpeet ja elämäntavat vaikeuttavat toisten ihmisten tai muun elollisen luonnon mahdollisuuksia tyydyttää omia tarpeitaan. Kohtuullisuusstrategia on yksi tällainen yritys yhdistää eettiset ja ekologiset näkökulmat.

Vastaako kulutus haluihin vai tarpeisiin?

Kuten aiemmin on jo todettu, kulutuksen tai talouskasvun ja hyvinvoinnin suhde voidaan nähdä usealla eri tavalla. Ne voidaan samaistaa tai erottaa eriasteisesti toisistaan. Kohtuullisuusstrategia edustaa kulutuksen ja hyvinvoinnin yhteyden kyseenalaistamista. Jackson kutsuu nykyistä kulutuskulttuuria jopa patologiseksi – yksilölle ja/tai yhteisölle vahingolliseksi. Esimerkiksi ympäristöongelmia, pakonomaista ostamista, kulutuksen addiktiivisuutta, vieraantuneisuutta, passiivisuutta, sosiaalista atomisaatiota ja henkistä eristyneisyyttä pidetään oireina kulutuksen patologisuudesta (Jackson *et al.* 2004; Jackson 2005; Worldwatch-instituutti 2010). Inge Røpke (1999; Røpke & Godskesen 2007) lisää listaan kiireen sekä työn ja kulutuksen noidankehän (ks. myös Worldwatch-instituutti 2010). Mielestämme näitä ongelmia

ei voi katsoa yksinään kulutuksen syyksi, vaan taustalla on myös muita teollistuneen, myöhäismodernin yhteiskunnan piirteitä (Urry 2008). Useissa onnellisuutta tai hyvinvointia käsittelevissä tutkimuksissa on kuitenkin todettu, että talouden ja kulutuksen kasvu ei ole viime vuosikymmeninä lisännyt hyvinvointia tai onnellisuutta länsimaissa (ks. Jackson & Marks 1999; Jackson 2005; van den Bergh 2009). Tämän voisi tulkita merkiksi siitä, että kulutuksen lisääminen kohdistuu halujen eikä tarpeiden tyydyttämiseen.

Kulutussyhteiskunnan kritiikkiin ja patologistointiin on vastattu monin erilaisin argumentein, joita ovat koonneet yhteen esimerkiksi Inge Røpke (1999), Christer Sanne (2002) ja Tim Jackson (2005; Jackson *et al.* 2004). Näiden argumenttien mukaan kulutus on tärkeää, koska käytämme kulutustavaroita maailman jäsentämiseen, kommunikointiin, sosiaalisten hierarkioiden muodostamiseen sekä oman asemamme selvittämiseen ja vahvistamiseen. Tässä suhteessa merkittävimpiä kulutuksen aspekteja ovat kulutuksen rituaali- ja symboliluonne, yhteiskunnallinen aseman (statuksen) osoittaminen ja identiteetin rakentaminen. Kulutus ei siis näiden näkemysten mukaan ole patologista vaan rationaalista yksilön toimintaa (Jackson 2005). Tarveteorioiden näkökulmasta voidaan ajatella, että tällaisella kulutuksella pyritään tyydyttämään erilaisia immateriaalisia tarpeita, kuten sosiaalisia, kognitiivisia ja itsetoteutukseen liittyviä tarpeita, jotka ovat oleellisia hyvinvointimme kannalta.

Vaikka immateriaalisten tarpeiden tyydyttämistä käytetään argumenttina kulutuksen rationaalisuuden puolesta ja sen patologisuutta vastaan, myös näissä kulutuksen ulottuvuuksissa voi nähdä patologisia piirteitä. Jos jokin statussymbolina käytetty tuote, kuten henkilöauto, tulee kaikkien saataville massatuotannon myötä, kehitetään tilalle uusi statussymboli, esimerkiksi moottori-vene. Tuloksena on, että statuksen osoittamiseen tarvitaan yhä enemmän tavaroita eli joudumme ponnistelemaan yhä kovemmin pysyäksemme samassa asemassa sosiaalisessa hierarkiassa. Sitä mukaa kun luksuksesta tulee välttämätöntä, totumme parempaan elintasoomme ja vaatimuksemme kasvavat. (Jackson & Marks 1999; Røpke 1999; Sanne 2002; Jackson 2005; Rivers 2008.) Myös identiteetin yksilöllisyyden rakentaminen massatuotettujen hyödykkeiden avulla on paradoksaalista. Tuotteen avulla ei voi enää erottautua masojen löydettyä sen.

Røpke (1999) ja Jackson (2005) pitävät kuitenkin edellä esitettyjä huomautuksia vahvoina argu-

mentteina kulutuksen puolesta ja kohtuullisuusstrategiaa vastaan. Mielestämme ne eivät kuitenkaan ole argumentteja sen puolesta, että meidän tarvitsee kuluttaa markkinoilla tuotettuja tuotteita hyvinvointimme ylläpitämiseksi. Mitä luultavimmin ihmiset pystyivät esiteollisessakin yhteiskunnassa kommunikoimaan, jäsentämään maailmaansa ja löytämään paikkansa siinä. Jackson (2005) nostaa esiin mahdollisuuden tyydyttää immateriaalisia tarpeita muilla tavoilla. Pikemminkin argumentit kuvastavat siis sitä, että nykyisissä länsimaissa kulutussyhteiskunnissa kulutus on noussut jopa niin keskeiseksi tarpeentyydyttäjäksi, että kulutukselle on vaikea nähdä vaihtoehtoja. Jackson (2005; Jackson *et al.* 2004) huomauttaakin, että ajatussuunnat, joissa kulutus nähdään evolutiivisena sopeutumana tai symbolisen viestinnän välineenä, tuntuvat toistavan taloustieteen ja kulutussyhteiskunnan valtavirran näkemystä kulutuksen ja hyvinvoinnin erottamattomuudesta.

Onnellisuus- ja hyvinvointitutkimusten tulokset ja toisaalta huomio kulutuksen immateriaalisista ulottuvuuksista antavat erilaisen käsityksen kulutuksen ja hyvinvoinnin suhteesta. Pelkkä halujen ja tarpeiden erottelu ei siis riitä argumentiksi kulutuksen patologisuuden puolesta tai sitä vastaan. Kyse on erilaisista keinoista tyydyttää tarpeet ja halut sekä näiden keinojen välisistä eroista. Tarkastelemme seuraavaksi, miten halut, tarpeet ja tyydytyskeinot liittyvät toisiinsa.

Päämääristä ja keinoista

Tarpeen ja tyydytyskeinon erottamisesta

Tarveteoreetikot Maslow ja Max-Neef tekevät molemmat käsitteellisen eron tarpeiden ja niiden tyydytyskeinojen välille. Maslow (1987: 5) puhuu esimerkiksi perimmäisistä päämääristä ja vaihtuvista keinoista tai haluista. Maslow ei kuitenkaan ole yhtä säännönmukainen terminologiassaan kuin Max-Neef vaan käyttää sanaa ”*desire*” viittaamaan sekä tarpeeseen että tyydytyskeinoon. Max-Neef (1992) puolestaan tekee eksplisiittisen eron tarpeen (*need*) ja tyydyttäjän (*satisfier*) välille. Max-Neef käsittelee tyydyttäjien roolia paljon perusteellisemmin kuin Maslow, joka keskittyy lähinnä tarpeiden keskinäisiin suhteisiin. Molemmat ovat kuitenkin sitä mieltä, että tarve ja tyydyttävä eivät aina käy yksi yhteen. Jokin tarve saattaa siis vaatia monta erilaista tyydyttäjää, ja toisaalta yksi tyydyttävä saattaa auttaa moneen tarpeeseen (Maslow 1987: 6; Max-Neef 1992). Kulutuksen kohtuullisuusstrategian kannalta onkin keskeistä, millaisia

tarpeita minkäkin tuotteen ajatellaan tyydyttävän ja mitä tarpeita voitaisiin tyydyttää ilman materiaalista kulutusta.

Max-Neefin (1992) kirjoituksissa silmiinpistävää on se, kuinka valtavan kirjon eri tyydyttäjiä hän luettelee: organisaatioita, arvoja, normeja, tiloja, sosiaalisia käytäntöjä ja niin edelleen. Jackson (1999) on tulkinnut tämän niin, että taloudelliset hyödykkeet kattavat vain murto-osan kaikista tyydyttäjästä. Max-Neef itse esittää vieläkin tiukemman näkemyksen siitä, miten taloudelliset hyödykkeet eivät itse asiassa ole tyydyttäjiä vaan pikemminkin keinoja, joilla tyydyttäjän vaikutusta voi vahvistaa tai heikentää (ks. myös Cruz *et al.* 2009). Esimerkiksi kiintymyksen tarvetta (*affecti-on*) voi tyydyttää, kun yksilöllä on ystäviä (*having*), joiden kanssa jakaa kokemuksia (*doing*). Puhelin on taloudellinen hyödyke, jonka voi ajatella tehostavan (ystävyykset voivat kommunikoida keskenään matkankin päästä) tai heikentävän (jos ystävykset näkevät kasvokkain harvemmin) tarpeen tyydytystä. Max-Neef (1992) varoittaa, että jos taloudellisia hyödykkeistä sekä niiden tuottamisesta ja kuluttamisesta tulee itsetarkoitus ja motivaation lähde tarpeiden sijaan, tarpeet eivät enää luo potentiaalia ja ohjaa ihmisiä. Silloin elämä palvelee tuotteita eivätkä tuotteet elämää.

Niin Maslow kuin Max-Neefkin ovat pohtineet tarpeiden ja tyydyttäjien määrää, universaaliutta sekä kontekstia, joka määrää yksilön valintoja. Maslow (1987: 6, 28) esittää vaatimattomammin, että tarpeita on vähemmän kuin tyydyttäjiä ja että tarpeet ovat universaaleja siinä missä tyydyttäjät ovat enemmän kulttuurisidonnaisia. Max-Neefin (1992) näkemys on jyrkempi, mutta samansuuntainen. Hänen mukaansa tarpeita on rajallinen määrä, matriisiin mukaan 36, mutta tyydyttäjiä eli asioita, joilla ruudut voi täyttää, on lukemattomasti. Hän katsoo evoluution hitaiden prosessien olevan tarpeiden ja niiden muutoksen takana, kun taas kulttuuri määrää tyydyttäjät.

Lisäksi molemmat ajattelijat toteavat omalla tavallaan, että kulttuuri vaikuttaa tarpeiden tyydyttämiseen laajemminkin. Kulttuureissa on erilaisia sääntöjä ja ohjeita siitä, mitkä tyydyttäjät ovat hyväksyttäviä tai arvostettuja ja miten ja missä tilanteessa tai ympäristössä mitkin tarpeita saa tyydyttää. (Maslow 1987: 10, 56–60; Max-Neef 1992.) Max-Neef kiinnittää huomiota myös siihen, että eri kulttuureissa on erilaisia käsityksiä siitä, millainen on minkäkin tarpeen sopiva tyydytysaste (esim. asketismi vs. hedonismi). Tämän-tyyppisen kulttuurirelatiivismin voidaan ajatella johtavan nihilismiin, jossa mikä tahansa on sallit-

tua tai kiellettyä, koska ei ole mitään oikeaa tapaa määritellä hyvää ja paha kulutusta (ks. esim. Bell 1997). Mutta erilaisilla tyydyttäjillä, esimerkiksi lomamatkalla Thaimaahan tai Lappiin, on erilaiset ympäristövaikutukset, ja jos halutaan pienentää ympäristövaikutuksia, näitä hyvän ja pahan mittapuita on jotenkin operationalisoitava. Esimerkiksi lento Helsingistä Phuketiin tuottaa päästölaskurien mukaan (Atmosfair 2011; Motiva Oy 2011) noin 80 kertaa suuremman ilmastovaikutuksen kuin junamatka Helsingistä Kolariin.

Tyydyttäjien luonteesta

Abraham Maslowin pohdinta tyydyttäjien luonteesta jää yleiselle tasolle, eikä hän pohdi tyydyttäjien keskinäisiä eroja, kun taas Manfred Max-Neef (1992) esittää myös tyydyttäjien luokittelutavan. Kohtuullisuusstrategian sisällön selkeyttämiseksi voisi olla hyödyllistä pohtia, mihin mitkään tarpeentyydytyskeinot Max-Neefin esittämässä luokituksessa kuuluvat. Max-Neef on jakanut tyydyttäjät tuhoajiin ja loukkaajiin (*violators and destructors*), pseudotyydyttäjiin, estäjiin, yksittäisiin tyydyttäjiin ja synergistisiin tyydyttäjiin. Havainnollistamme kutakin luokkaa kuluttajan liikenekäyttäytymistä koskevalla esimerkillä.

1) Tuhoajat ja loukkaajat ovat tyydyttäjiä, jotka paitsi estävät kyseisen tarpeen tyydytyksen, haittaavat myös muiden tarpeiden tyydyttämistä. Esimerkkinä tästä on liikkumisen vapautta edesauttava henkilöautoilu, joka paradoksaalisesti vähentää ruuhkien myötä liikkumisen vapautta sekä liikenneturvallisuutta.

2) Pseudotyydyttäjät luovat väärän vaikutelman tarpeen tyydyttymisestä. Esimerkiksi sopivat muotivärit, joiden avulla markkinoidaan kuluttajalle uusia autoja riippumatta siitä, missä määrin vanha auto on käyttökelpoinen. Vuosituhannen vaihteen autojen muotiväri punainen onkin Suomessa menettänyt markkinaosuuttaan nykyiselle muotiväriille harmaalle, ja vuosien 2000–2009 tilastojen (AuT 2010a; 2010b) perusteella seuraaviksi muotiväreiksi nousevat todennäköisesti musta ja hopea. Muodin avulla pyritään erottautumaan joukosta ja siten tyydyttämään tarvetta identiteettiin. Lukemattomat muut ihmiset ostavat kuitenkin samanvärisiä autoja, jolloin erottumaan pystyy vain pysymällä jatkuvasti ensimmäisten ostajien joukossa.

3) Estäjä on tyydyttäjä, joka tyydyttää yhden tarpeen, mutta estää samalla muiden tarpeiden tyydytystä. Estäjiin liittyy yleensä yhden tarpeen ylitydyttäminen. Estäjiin lukeutuu esimerkiksi citymaasturi. Tehokas neliveto kyllä tuo lisää va-

pautta ratkaisemalla keväällä mökkitiien routaongelmat, mutta samalla sidotaan runsaasti pääomaa sekä sen ansaitsemiseen käytettyä aikaa, jotka olisi voinut käyttää tyydyttämään vaikkapa ymmärtämiseen, luomiseen, osallistumiseen, joutilaisuuteen ja identiteettiin liittyviä tarpeita. Lisäksi autoilun aiheuttamat ympäristöongelmat (kuten melu, ilmaansaasteet ja kasvihuonekaasupäästöt) vaikuttavat negatiivisesti monien muiden tarpeiden tyydytykseen.

4) Yksittäinen tyydyttäjä tyydyttää yhden tarpeen, mutta ei edesauta tai ehkäise muiden tarpeiden tyydyttämistä. Tällainen on esimerkiksi turvatyyny, joka tyydyttää osaltaan turvallisuuden tarvetta muttei suoranaisesti muita tarpeita.

5) Synergistinen tyydyttäjä tyydyttää samaan aikaan useita tarpeita. Esimerkiksi työmatkapyöräily tyydyttää olemassaolon tarvetta lisäämällä terveyttä, vapautta ruuhkaisista liikenneväylistä, sporttisen identiteetin tarvetta ja liikuntaharrastuksena myös joutilaisuuden (*leisure*) tarvetta. Max-Neefin mukaan synergistiset tyydyttäjät keksitään tyypillisesti ruohonjuuritasolla ja ihmisten arjessa, kun taas muihin neljään luokkaan kuuluvista tyydyttäjistä monet ovat yleensä ylhäältä alas annettuja eli esimerkiksi poliittis-hallinnollisten tahojen tai yrittysten keksimiä ja/tai tuottamia.

Max-Neefin luokittelun mukaan kaikki tyydyttäjät eivät siis ole yhtä tarkoituksenmukaisia. Tämä on keskeinen havainto myös kohtuullisuusstrategian kannalta. Yksilölle ei ole haittaa vain tarpeen tyydyttymättömyydestä vaan myös vääränlainen tyydytys voi olla vahingollista (McGregor *et al.* 2009). Voikin kysyä, ovatko nykyiset taloudelliset hyödykkeet ja niiden tuotanto- ja kulutustavat sellaisia, että ne tyydyttävät mahdollisimman monipuolisesti ihmisten (kuluttajien ja työntekijöiden) tarpeita.

Halun kohdistuminen tarpeen tyydytyskeinoon

Selvennettyämme käsitteellistä eroa tarpeiden ja niiden tyydytyskeinojen välillä, palaamme vielä lyhyesti tarpeen ja halun suhteeseen. Tarveteoreetikot Abraham Maslow ja Manfred Max-Neef eivät käsittele tarpeen ja halun välistä suhdetta eksplisiittisesti. Tapa, jolla muut lähdekirjallisuutemme kirjoittajat kuvaavat halua, muistuttaa kuitenkin paljon Maslowin ja Max-Neefin käsityksiä tarpeen tyydytyskeinoista. Voisivatko ne liittyä toisiinsa? Tämä mahdollisuus avaa kolmannen tavan käsitteellä tarpeen ja halun suhde. Sen sijaan, että ne ovat täysin sama tai eri asia, tarpeen ja halun voisi nähdä myös saman kokonaisuuden osina. Maslowin

(1987: 5–6) tapa viitata kahteen erilaiseen haluun (*desire*) paljastaa tämän yhteyden. Hän kirjoittaa toisaalta halusta päästä lopulliseen päämäärään, johon sisäinen motivaatio ohjaa meitä tiedostamattamme, ja toisaalta arkipäiväisestä, tietoisesta halusta, joka kohdistuu keinoihin ja välineisiin. Tulkitsemme, että edellisellä hän viittaa tarpeeseen ja jälkimmäisellä haluun, joka siis kohdistuu tarpeen tyydytyskeinoon. Itse asiassa markkinoinnin opetuksessa ja oppikirjoissa tarpeen ja halun suhde on nähty kuten yllä (esim. Antonides & van Raaij 1998: 169–170).

Tämä näkökulma sitoo tarpeen, sen tyydytyskeinoon ja halun osaksi samaa kokonaisuutta. Kun pitää mielessä Max-Neefin tavan erotella tyydytyskeinoja niiden todellisen vaikutuksen mukaan, halun turhuus ja tuomitavuus näyttäytyy uudessa valossa. Ehkä halu itsessään ei ole turha ja tuomitava kohtuullisuusstrategiassakaan, vaan vain ne halut, jotka kohdistuvat epätarkoituksenmukaisiin tyydytyskeinoihin. Halun ja tarpeen sekoittumisen voi ajatella merkitsevän myös tarpeen ja sen tyydytyskeinoon roolien sekoittumista. Seuraavaksi tarkastelemme kulutusyhteiskuntaa ja kohtuullisuusstrategiaa tästä päämäärien ja keinojen näkökulmasta.

Päämäärien ja keinojen erottaminen tai yhdistäminen

Joidenkin tutkijoiden (esim. Leiss 1978; von Wright 1989; Røpke 1999; Rivers 2008) mukaan länsimaisessa kulutuskulttuurissa ei tehdä selkeää eroa tarpeen ja sen tyydytyskeinoon välille. Päämäärät ja keinot ovat siis menneet sekaisin. Eri kirjoittajat nostavat esiin erilaisia syitä tähän kehitykseen. Yksi näkökulma päämäärien ja keinojen sekoittumiseen on tarpeiden luonti (esim. Røpke 1999; Jackson 2005; Rivers 2008). Tarpeiden luomisessa halu aletaan mieltää tarpeeksi. Samalla tyydytyskeino, johon kyseinen halu kohdistuu, siirretään ajatuksissa keinosta päämääräksi, isetarkoitukseksi. Kun luksus muuttuu arkipäiväiseksi, ajatteleme sen olevan välttämätöntä ja siten luomme uusia ”tarpeita”. Max-Neef (1992) kiinnittää huomiota siihen, että eri kulttuureissa on erilaisia käsityksiä siitä, millainen on tarpeiden sopiva tyydytysaste. Erich Frommin (1978: 3) mukaan länsimaisen kulutuskulttuurin tunnuspiirre onkin hedonismin nostaminen hyvän elämän ohjenuoraksi.

Tarpeiden luomisessa myös yhteiskunnalla ja sosiaalisilla organisaatioilla on roolinsa (Sanne 2002; Rivers 2008). Inge Røpke (1999) on luettellut monia kulutushalukkuutta lisääviä tekijöitä.

Christer Sanne (2002) lukee Røpken listaa kriittisesti ja argumentoi, että kyse ei ehkä ole niinkään kulutushalukkuudesta vaan yhteiskunnan fyysisten ja institutionaalisten rakenteiden luomista lukkiutuneista tilanteista, jossa kuluttajien vaihtoehdot ovat vähissä. Esimerkiksi autojen ehdoilla kehitetty yhdyskuntarakenne ja harva joukkoliikenteen vuorotiheys ovat tällaisia tilanteita. Kyse on siitä, että jokin tyydytyskeino institutionalisoituu ja muuttuu osaksi yhteiskunnan rakenteita. Tim Jackson (2005) arvioi, että tällaisten lukkojen vaikutus on erityisen korostunut arkipäiväisessä rutiinikulutuksessa. Lisäksi kulutuskuultuurille tyypillistä on, että tuottajat pyrkivät aktiivisesti herättämään kuluttajissa uusia ”tarpeita” mainonnan avulla (Røpke 1999; Sanne 2002).

Theodore John Rivers (2008) on tarkastellut teknologian luomia ”tarpeita”. Riversin mukaan näissä on oikeastaan kyse haluista, mutta koska olemme ehdollistaneet itsemme teknologian käytölle, koemme nämä halut tarpeina. Loppujen lopuksi teknologia on vain apuväline tarpeiden tyydyttämisessä samaan tapaan kuin raha, ei itse tarkoitus.

Toinen näkökulma päämäärien ja keinojen sekoittumiseen on kulutuksen materiaalsen ulottuvuuden korostuminen. William Leissin (1978: 73–81) mukaan tarpeilla ja niiden tyydytyskeinoilla on sekä materiaallinen että kulttuurinen (immateriaalinen) ulottuvuus. Tästä näkökulmasta kulutusyhteiskunnan ongelmana ei ole halujen ja tarpeiden erottelattomuus vaan materiaalsen ulottuvuuden ylikorostuneisuus. Leissin mukaan kulutusyhteiskunta ruumiillistaa henkisen ja kulttuurisen ulottuvuuden tavaroiksi, näkee sen lähes yksinomaan niiden kautta ja kannustaa ihmisiä tyydyttämään tarpeidensa henkisenkin puolen materian kautta. Tim Jacksonin ja Nic Marks (1999) tutkimus brittiläisistä kulustavoista antaa viitteitä tämänsuuntaisesta kehityksestä. Kuitenkin Jackson ja Marks kyseenalaistavat tuotteiden kyvyn tyydyttää immateriaalisia tarpeita. M. Joseph Sirgy ja Jiyun Wu (2009) puolestaan huomauttavat, että hyvinvoinnin kannalta tärkeää on tasapaino, koska yhdeltä elämänalalta saatu tyydytys on rajallinen.

Sekä Røpke (1999) että Leiss (1978: 10, 73–81) toteavat, että kulutusyhteiskunnassa pyritään tuottamaan hyödyke jokaista tarvetta varten. Leissin mukaan tällainen materialismi johtaa siihen, että tarpeen ja sen tyydytyskeinon välinen ero jatkuvasti hämärtyy. Oli sitten kyse identiteetin etsimisestä, sosiaalisen aseman ilmaisemisesta, tunteiden kertomisesta tai maailman jäsentämisestä, teemme aina samoin: ostamme. Onnistuneen kohtuulli-

suusstrategian tulee tarjota muita vaihtoehtoja.

Kolmas näkemys päämäärien ja keinojen sekoittumiseen liittyy aatehistorialliseen kehitykseen, joka Georg Henrik von Wrightin (1986) mukaan näyttyy välineellisen järjen voittokulkuna uuden ajan alusta modernin luonnontieteen nousun ja arvojen maallistumisen, sekularisoitumisen, myötä. Von Wright (1989: 161–165) puhuu teknologisen rationaalisuuden (*Zweckrationalität*), keskittyminen keinoihin) korostumisesta käytännöllisen rationaalisuuden (*pronesis*, keskittyminen päämääriin) kustannuksella. Von Wrightin (1989: 164) mielestä meidän on tämän takia vaikea erottaa tarve ja halu (joka siis kohdistuu tyydytyskeinoihin) toisistaan. Halujen ja tarpeiden sekä keinojen ja tarpeiden sekoittuminen näyttävät siis kulkevan käsi kädessä. Max-Neef (1992) varoittaa, että jos tuotteista tulee itsetarkoitus, ne eivät enää palvele elämää vaan elämä niitä.

Pohdinta

On olemassa monia keinoja tyydyttää tarpeita ja luoda hyvinvointia. Kulutuksen ja hyvinvoinnin samaistaminen kuvastaa vaihtoehdotonta ajattelutapaa, jossa kulutus nähdään ainoana keinona tyydyttää tarpeita. Kulutuksen ja hyvinvoinnin suhde on monimutkainen, epälineaarinen ja vaihtelee niin tuotteen kuin tarpeenkin mukaan. Kohtuullisuusnäkökulman keskiössä on havainto siitä, että kulutus ei ole *ainoa* keino yrittää tyydyttää tarpeemme ja lisätä hyvinvointia. Ympäristökysymysten aikakaudella tulisikin tarkastella ekotehokkaampien tuotteiden kehittelyn ohella myös kulutuksen rakennemuutoksen ja kulutuksen vähentämisen mahdollisuutta. Yhdeksi kohtuullisuusstrategian tärkeimmäksi kysymykseksi nousee, mitä kulutuksen tilalle tulee, jos sitä vähennetään. Vasta tämän perusteella voi lopulta arvioida, miten kulutuksen vähentäminen vaikuttaa hyvinvointiin.

Kuten Manfred Max-Neefin tyydytyskeinojen luokittelu antaa ymmärtää, ei ole myöskään itsestään selvää, että markkinoilla myytävät hyödykkeet olisivat *paras* tapa tyydyttää kaikkia tarpeitamme. Tim Jackson kollegoineen (2004) epäilee, että useat kulutushyödykkeet sijoittunevat Max-Neefin luokittelussa estäjien luokkaan – ainakin ne, jotka aiheuttavat ympäristöongelmia. Kohtuullisuusstrategian mukaan ongelmana on oikeastaan kulutuksen kokonaisvolyymi. Tällöin kulutus aggregaattitasolla sijoittuu estäjä-luokkaan. Nykyisissä kulustottumuksissa voidaan nähdä ympäristöongelmien lisäksi yksilön psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia vähentäviä tekijöitä.

Jos kohtuullisuusstrategia pystyy tarjoamaan kulutusta parempia keinoja tyydyttää tarpeita, hyvinvointi voi jopa nousta, kun voimme vapauttaa voimavarojamme hyvinvoinnin kannalta tarkoituksenmukaisempaan toimintaan. On kuitenkin muistettava, että yhteiskunnan kannalta katsottuna kulutuksen vähentäminen edellyttää ja siitä seuraa suuria rakenteellisia muutoksia (esimerkiksi vaikutus työllisyyteen). Tämän artikkelin puitteissa ei ole arvioitu näiden muutosten vaikutusta yksilön hyvinvointiin. Lisäksi on syytä pitää mielessä, että maailmassa on paljon ihmisiä, joiden fysiologisia perustarpeitakaan ei ole tyydytetty ja jotka siten varmasti hyötyisivät oman kulutuksensa lisäämisestä. Tämä asettaa rikkaille ja hyväosaisille suuremman vähennyspaineen, jos haluamme sitoutua vahvaan tulkintaan kestävästä kulutuksesta.

Tekemällä eron halujen ja tarpeiden välille voimme tarkastella kulutusta kriittisesti ja pohtia, mistä sen vähentäminen kannattaisi aloittaa. Vaikka kulutusyhteiskunnassa halun ja tarpeen ero on jatkuvan häivyttämisen kohteena, yksilö voi pyrkiä tiedostamaan tarpeensa ja päämääränsä sekä erottamaan ne haluista ja keinoista. Kohtuullisuuden idea voi tukea tätä. Tarpeiden ja halujen erottaminen vie lopulta filosofisten peruskysymysten äärelle. Mitä on hyvä elämä? Mitä tarkoittaa olla ihminen? Tarpeiden ja halujen erottaminen myös kyseenalaistaa kulutuskulttuurin antamat vastaukset näihin kysymyksiin. Jos kulutuksen vähentäminen nostetaan yhteiskunnalliseksi tavoitteeksi, on syytä käydä laajamittaista ja syvällistä yhteiskunnallista keskustelua näistä kysymyksistä.

Kulutuksen vähentäminen on ympäristönsuojelun strategia, joka kyseenalaistaa jatkuvan kasvun ideologian ja keinorationaalisuuden. Se kritisoi taloudellisen ajattelutavan ja materiaalisuuden korostuneisuutta. Strategian suurin potentiaali ja samalla suurin haaste on, että se vaatii arvojen ja ajattelutapojen muuttamista. Samalla myös käsityksemme luonnosta voi muuttua. Rajoittamattomien halujen maailmassa luonto näyttää rajoittajalta. Rajallisten tarpeiden ja kohtuullisuuden maailmassa luonto voi näyttää yltykälläiseltä.

Alaviitteet

1. Neljä alinta tarvekategoriaa vastaavat tarkasti Maslowin (1987) ajatuksia. Ylimpänä pitäisi kuitenkin Maslowin mukaan olla itsetoteutuksen tarpeet. Kuviossa on pikemminkin eritelty tarkemmin joitakin itsetoteutuksen muotoja, kuin viitattu yleiseen itsetoteutuksen tarpeeseen. Lisäksi kuvassa tarpeet on ryhmitelty toisaalta puutetta ja kasvua

ilmaiseviin tarpeisiin (vasemmalla) sekä materiaaliisiin, sosiaalisiin ja moraalisiin tarpeisiin (oikealla). Maslow ei itse esittänyt tällaisia selkeärajaisia jakoja. Kuvan tekstit ovat kirjoittajien suomentamia.

2. Max-Neef käyttää englanninkielisessä versiossa käsitettä ”*having*” ja espanjankielisessä ”*tener*”, jotka kumpikin viittaavat omistamisen lisäksi saamiseen ja käsilläoloon. Suomenkielessä tämä ilmaistaan idiomaattisesti adessiivirakenteella ”olla jollakulla”, joka vertautuu luonnosti muihin eksistentiaalisen tarvekategorian tarpeita kuvaaviin käsitteisiin. ”Omistaminen” viittaa liikaa taloudellisoikeudelliseen omistusoikeuteen ja muunkaltainen käsilläolo, hallinta, hallussa ja käytössä oleminen, hyödynnettävyys ja saavutettavuus jäisivät siitä pois. Koska Max-Neef ei ole käyttänyt ”*tener*” sanan omistamista korostavaa synonyymia ”*haber*”, päädyimme vähiten epätydyttävään käännökseen ”käsilläolo”.

3. Max-Neef (1992) on liittänyt taulukkoonsa myös seuraavan selitteen: ”Olemisen” sarakkeeseen kuuluvat *attribuutit*, jotka voidaan liittää yksilöön tai yhteisöön ja jotka ilmaistaan substantiiveina. ”Käsilläoloon” kuuluu muun muassa *instituutioita, normeja, mekanismeja, työkaluja* (ei materiaalisessa mielessä), *lakeja*, jotka voidaan ilmaista yhdellä tai useammalla sanalla. ”Tekemiseen” kuuluvat yksilön tai yhteisön *teot*, jotka voi ilmaista verbeillä. ”Vuorovaikutukseen” kuuluvat *sijainnit ja miljööt* (aikoina ja paikkoina). Se vastaa espanjan sanaa *estar* ja saksan sanaa *befinden*, ajan ja paikan merkityksessä. Koska suomessa (ja englannissa) ei ole vastaavaa sanaa, vuorovaikutus (*interacting*) on valittu paremman puutteesta. Mielestämme Max-Neefin ajatus työkalujen immateriaalisuudesta on jyrkkä, eikä matriisiin soveltaminen edellytä tällaista tulkintaa. Taulukko on kirjoittajien suomentama.

Lähteet

- Alcott, Blake (2008). The sufficiency strategy: would rich-world frugality lower environmental impact? *Ecological Economics* 64:4, 770–786.
- Antonides, Gerrid & van Raaij, W. Fred (1998). *Consumer behaviour – a European perspective*. Wiley, Chichester, 164–171.
- Atmosfair (2011). Saksan ympäristöhallinnon päästölaskuri. 1.3.2011, <https://www.atmosfair.de/en/home/>
- AuT (2010a). Tilastot vuosilta 2005–2009. Autoalan Tiedotuskeskus. 29.4.2010, www.autoalantiedotuskeskus.fi/sanahaku_lista_entry.asp?hakusana=v%E4ri&tap=tilastot
- AuT (2010b). Autokanta väreittäin. Tilastot vuosilta 2000–2004. Autoalan Tiedotuskeskus. Sähköposti Sari Hakalalta 30.4.2010.

- Bell, Wendell (1997). *Foundations of futures studies: human science for a new era. Volume 2: values, objectivity, and the good society*. Transaction Publishers, New Brunswick.
- van den Bergh, Jeroen (2009). The GDP paradox. *Journal of Economic Psychology* 30:2, 117–135.
- Binswanger, Mathias (2001). Technological progress and sustainable development: what about the rebound effect? *Ecological Economics* 36:1, 119–132.
- Campbell, Colin (1998). Consumption and the rhetorics of need and want. *Journal of Design History* 11:3, 235–246.
- Cruz, Ivonne, Stahel, Andri & Max-Neef, Manfred (2009). Towards a systemic development approach: building on the human scale development paradigm. *Ecological Economics* 68:7, 2021–2030.
- Daly, Herman (1996). *Beyond growth*. Beacon Press, Boston.
- Dodds, Steve (1997). Towards a 'science of sustainability': improving the way ecological economics understands human well-being. *Ecological Economics* 23:2, 95–111.
- Fromm, Erich (1978). *To have or to be?* Cape Ltd, London.
- Fuchs, Doris & Lorek, Sylvia (2005). Sustainable consumption governance: a history of promises and failures. *Journal of Consumer Policy* 28:3, 261–288.
- Georgescu-Roegen, Nicholas (1977). The steady state and ecological salvation: a thermodynamic analysis. *BioScience* 27:4, 266–270.
- Heller, Agnes (1980). Can "true" and "false" needs be posited? Teoksessa Lederer, Katrin, Galtung, Johan & Antal, David (toim.) *Human needs: a contribution to the current debate*. Oelgeschlager, Cambridge, 213–226.
- Jackson, Tim (2005). Live better by consuming less? Is there a "double dividend" in sustainable consumption? *Journal of Industrial Ecology* 9:1, 19–36.
- Jackson, Tim, Jager, Wander & Stagl, Sigrid (2004). Beyond insatiability – needs theory, consumption and sustainability. Teoksessa Reisch, Lucia & Röpke, Inge (toim.) *The ecological economics of consumption*. Edward Elgar, Cheltenham, 79–110.
- Jackson, Tim & Marks, Nic (1999). Consumption, sustainable welfare and human needs – with reference to UK expenditure patterns between 1954 and 1994. *Ecological Economics* 28:3, 421–441.
- Lamberton, Geoffrey (2005). Sustainable sufficiency – an internally consistent version of sustainability. *Sustainable Development* 13:1, 53–68.
- Leiss, William (1978). *The limits to satisfaction: on needs and commodities*. Uudistettu painos. Boyars, London.
- Lintott, John (1998). Beyond the economics of more: the place of consumption in ecological economics. *Ecological Economics* 25:3, 239–248.
- Lorek, Sylvia (2009). *Debunking weak sustainable consumption: towards strong sustainable consumption governance*. Helsingin yliopisto. Helsinki.
- Maslow, Abraham (1987). *Motivation and personality*. 3. uudistettu painos. HarperCollins, New York.
- Max-Neef, Manfred (1992). Development and human needs. Teoksessa Ekins, Paul & Max-Neef, Manfred (toim.) *Real-life economics: understanding wealth creation*. Routledge, London, 197–214.
- Max-Neef, Manfred, Elizalde, Antonio & Hopenhayn, Martin (1986). Desarrollo a escala humana: una opción para el futuro. *Development Dialogue* 1986: 1–2.
- McGregor, J. Allister, Camfield, Laura & Woodcock, Alison (2009). Needs, wants and goals: wellbeing, quality of life and public policy. *Applied Research in Quality of Life* 4:2, 135–154.
- Motiva Oy (2011). *Matkalla Suomessa -peli*. 1.3.2011, http://www.motiva.fi/liikenne/oman_liikkumisen_suunnittelu/laskureita/matkalla_suomessa_peli
- Princen, Thomas (2003). Principles for sustainability: from cooperation and efficiency to sufficiency. *Global Environmental Politics* 3:1, 33–50.
- Rivers, Theodore John (2008). Technology's role in the confusion of needs and wants. *Technology in Society* 30:1, 104–109.
- Röpke, Inge (1999). The dynamics of willingness to consume. *Ecological Economics* 28:3, 399–420.
- Röpke, Inge & Godskesen, Mirjam Irene (2007). Leisure activities, time and environment. *International Journal of Innovation and Sustainable Development* 2:2, 155–203.
- Sanne, Christer (2002). Willing consumers – or locked-in? Policies for a sustainable consumption. *Ecological Economics* 42:1–2, 273–287.
- Sirgy, M. Joseph & Wu, Jiyun (2009). The pleasant life, the engaged life, and the meaningful life: what about the balanced life? *Journal of Happiness Studies* 10:2, 183–196.
- Urry, John (2008). Governance, flows, and the end of the car system? *Global Environmental Change* 18:3, 343–349.
- Vehmas, Jarmo, Malaska, Pentti, Luukkanen, Jyrki, Kaivo-oja, Jari, Hietanen, Olli, Vinnari, Markus & Ilvonen, Jenni (2003). Europe in global battle of sustainability: rebound strikes back? Advanced sustainability analysis. *Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, Keskusteluja ja raportteja* 7:2003, Turku.
- Victor, David & Rosenbluth, Gideon (2007). Managing without growth. *Ecological Economics* 61:2/3, 492–504.
- Worldwatch-instituutti (2010). *Maailman tila 2010: kulttuurista kestävään elämäntapaan. Raportti kehityksestä kohti kestävää yhteiskuntaa*. Gaudeamus, Helsinki.
- von Wright, Georg Henrik (1986). *Vetenskapen och förnuftet*. Tryckeri och Tidnings Ab, Porvoo.
- von Wright, Georg Henrik (1989). Arvot ja tarpeet. Teoksessa Malaska, Pentti, Kantola, Ismo & Kasanen, Pirkko (toim.) *Riittääkö energia - riittääkö järki?* Gaudeamus, Helsinki, 151–166.
- Väyrynen, Kari (2009). Yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen tieteenteoreettisia ongelmia ja rajanylityksiä. Teoksessa Massa, Ilmo (toim.) *Vihreä teoria: ympäristö yhteiskuntateorioissa*. Gaudeamus, Helsinki, 47–77.